

УДК 94(477)«1941/1944»

**НАТУРАЛЬНІ ПОДАТКИ В СИСТЕМІ
ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ
МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ НА ТЕРЕНАХ
РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА»
(1941–1944 РР.)**

**NATURAL TAXES IN THE SYSTEM
OF ECONOMIC EXPLOITATION OF THE LOCAL
POPULATION IN THE TERRITORY
OF THE REICHSKOMMISSARIAT «UKRAINE»
(1941–1944)**

Куницький М. П.,

доктор історичних наук, доцент, президент
громадської організації «Інформаційно-
комунікаційний менеджмент інтелектуальної
власності» (Київ, Україна), e-mail:
2757 Mk@gmail.com

Kunytskyy M. P.,

Doctor of Historical Sciences, Docent, President of
public organization «Information and communication
management of intellectual property» (Kyiv, Ukraine),
e-mail: 2757 Mk@gmail.com

Використавши широке коло архівних документів та проаналізувавши спеціальну історичну літературу, автор публікації з'ясує види натуральних податків, які накладалися на місцеве населення та виробничі структури у Райхскомісаріаті «Україна» (далі – РКУ). Реконструкція видів натуральних податків дозволила більш детально з'ясувати мету та завдання окупаційної політики, яка проводилася окупаційною адміністрацією РКУ щодо місцевого українського суспільства.

Автор публікації встановлює, що з метою безперервного забезпечення підрозділів Вермахту, поліційних формувань та Німеччини продуктами харчування і сировиною, окупаційною адміністрацією РКУ було розроблено комплекс заходів, спрямованих на їх примусове вилучення із громадських, державних та індивідуальних селянських господарств. Для цього і були введені натуральні податки та збори. Номенклатура продуктів харчування та сировини мала широкий розмір. До неї потрапляли практично усі продукти харчування, які вироблялися в сільському господарстві. Окупаційна адміністрація не звертала жодної уваги на економічну спроможність господарства України виконати заплановані обсяги поставок, знищувала в зародку можливість елементарного відтворення ресурсів.

Ключові слова: податки, податкові платежі, збори, нормативно-правові акти, окупаційна адміністрація, окупаційна політика, податкові платежі, фінансові відділи, місцеві органи влади, управи, місцеве населення, Райхскомісаріат «Україна», Гебітскомісаріат.

Having used a wide group of archival documents and analyzing special historical literature, the author of the publication establishes the types of natural taxes that were imposed on the local population and production structures in the Reichskommissariat «Ukraine». The reconstruction of the system of natural taxes made it possible to clarify in more detail the purpose and tasks of the occupation policy pursued by the administration of the CGS with respect to the local Ukrainian society.

The author of the publication found that with the purpose of uninterrupted provision of units of the Wehrmacht, police units and Germany with food and raw materials, the occupation authorities of the CGS developed a set of measures to rob public, state and peasant farms. For this purpose, natural taxes and fees were introduced. The occupation administration did not even look at the economic opportunity of the Ukrainian economy to fulfill the planned volumes of natural supplies, destroying the possibility of an elementary reproduction of resources.

Keywords: taxes, levies, regulations, occupation administration, occupation policy, tax payments, financial departments, local authorities, councils, local population, Reichskommissariat «Ukraine», Gebitskommissariat.

Економічна політика Німеччини в окупованій Україні передбачала поступове перетворення завойованого територіального масиву на «життєвий простір» для «арійського народу». Зрозуміло,

що більшість завдань із колонізації Сходу могла бути виконана вже після успішного для Третього Райху завершення Другої світової війни. Але ця стратегічна мета окупаційної політики в контексті «життєвого простору» була завжди присутня, і жодні міркування тактичного рівня не могли призвести до пом'якшення ставлення завойовників до місцевого соціуму. Заходи адміністрації РКУ в галузі податкової політики перетворювали її на ефективний механізм вилучення сировини та продовольства із окупованої країни. При цьому, незважаючи на цілі десятиріччя, які пройшли з часу початку вивчення тематики гітлерівського окупаційного режиму в Україні, усе ще малодослідженою залишається сфера податкових відносин між адміністрацією РКУ та місцевим суспільством. Цим і зумовлюється актуальність заявленої проблеми.

Відповідно до зазначеної публікації, метою є аналіз основних засад окупаційної адміністрації РКУ у податковій політиці, завданнями – визначення натуральних податків у забезпеченні надходжень податків із місцевого населення.

Заявлена проблема в історичній науці вивчена лише частково. У комплексному та системному вимірах вона так і не знайшла свого відображення в історіографії. Відомі лише окремі публікації О. Перехреста [1], Н. Глушенка [2], О. Гончаренка [3; 4], В. Орлика та Л. Маренець [5], О. Погильчака [6; 7; 8; 9; 10].

Однією із особливостей податкової системи в РКУ стало широке стягнення із місцевого населення та громадських господарств натуральних податків. Цим самим окупаційна адміністрація без використання суто ринкових механізмів отримання необхідних продуктів харчування та сировини здійснювала позаекономічний тиск на місцеве суспільство. На суто формальному рівні, суб'єкти оподаткування одержували за вчасну здачу доведеної до них номенклатури предмету оподаткування певні кошти. Але їх рівень носив настільки мізерний характер, що про повноцінний обмін говорити у цьому випадку не доводиться. Навіть за офіційними цінами, встановленими адміністрацією РКУ на продаж товарів і продуктів харчування, фактично відібрані у місцевого населення ресурси мали значно вищий рівень, ніж при їх заготівлі.

Для організації системи викачування сільсько-господарської сировини та продуктів харчування із селянського індивідуального господарства через сільські управи було проведено реєстрацію усього наявного майна та домашньої худоби. Навіть така живність, як кури, була внесена до реєстраційних списків. Аналогічну реєстраційну процедуру було проведено й щодо майна колишніх колгоспів, за добу окупації переформованих у громадські господарства. Володіючи цими відомостями, окупаційна влада могла організовано приступити до накладення на селян натуральних податків. А підкріпивши їх суворими заборонними санкціями щодо вільного продажу лишків продукції та забою худоби, влада могла вилучити усе необхідне.

Звичайним правилом поведінки окупаційних військ, які розмішувалися на окупованих теренах РКУ стали як пограбування особистої власності громадян, так і вилучення необхідних продуктів харчування, фуражу та інших матеріальних цінностей задля забезпечення потреб цих підрозділів. Але складалась ситуація, коли внаслідок цих дій суб'єкти оподаткування мали сплачувати подвійний тягар – пограбовані предмети оподаткування йшли на забезпечення потреб військових частин, а від сплати натуральних платежів людей ніхто не звільняв. У цьому випадку керівники підприємств та установ, які зазнали пограбувань, через посередництво районних управ мали право звертатися до місцевої адміністрації німецьких установ із відповідними повідомленнями та проханнями про зарахування частини відібраного майна у рахунок майбутніх натуральних поставок [11, арк. 56].

Із початком окупації колгоспи та радгоспи, які були притаманні для радянського ладу були реформовані в громадські та державні господарства. Це були ті ж колгоспи і радгоспи, але під іншою назвою. Окупаційна адміністрація, зберігши в недоторканому вигляді ці виробничі структури, намагалася таким чином вилучити із сільського господарства максимальну кількість продукції, у першу чергу зерна. Тому усі громадські господарства до того часу, поки вони не розраховувалися із владою поставками зерна, не мали права розподіляти його серед працівників. Видача зерна в снопах до закінчення обмолоту зернових також заборонялася. Розрахунок із селянами проводився виключно за вказівками районного сільськогосподарського керівника [12, арк. 4]. Таким чином, радянські виробничі моделі виявилися вигідними для організації викачування звітти продуктів харчування та сировини.

Натуральні податки охоплювали чи не всю продукцію як особистого господарства селянина, так і сільськогосподарських виробничих структур. Надзвичайно обтяжливим для сільського господарства виявились обов'язкові поставки молока. Так, Полтавська обласна сільськогосподарська інспекція своїм наказом від 10 жовтня 1941 р. встановила норму здачі молока – 620 літрів з кожної корови в рік. На 1942 р. норма здачі молока була збільшена до 720 літрів при розрахунковій жирності 3,8%. Якщо у господарстві була ще одна корова, то у цьому випадку норма здачі молока від другої корови становила 940 літрів. На 1943 р. норми поставки молока становили 820 літрів з кожної корови. У разі відсутності факту обов'язкової поставки молока, встановлювався штраф розміром до 10000 крб. із конфіскацією належної людям худоби. Фактично, це був відкритий грабунок ресурсів особистого господарства селян, адже, за даними тієї ж Полтавської обласної сільськогосподарської інспекції середні надої молока від кожної фуражної корови в 1942 р. становили 1015 літрів. У результаті, – у селянина відбиралося 75% отриманого від корови молока [13, арк. 30, 31].

Свій «внесок» у справу вилучення ресурсів із підсобного селянського господарства здійснювали й органи місцевого управління. Так, у Полтаві на початку 1942 р. розпорядженням міської управи встановлювався обов'язковий продаж молока. Розмір поставок молока залежав від пори року, але, загальна річна норма обов'язкового продажу молока становила 720 літрів із кожної корови [14].

Але відомі й відступи від таких жорстких правил. Так у Баришівському районі, що на Київщині на кожен квартал 1942 р. необхідно було здати 1 літр молока від кожної дійної корови. У результаті – населення містечка у першому кварталі мало здати 4950 літрів молока [15, арк. 109]. А от у Києві власники корів в лютому 1942 р. зобов'язувалися здавати по 1000 літрів молока на рік [16, арк. 38].

Інші обсяги поставок молока були запроваджені Херсонщині. Так, за розпорядженням обласного сільськогосподарського управління, норми здачі молока у громадських господарствах від «первістки» становила 700 л., а від дійної корови – 1400 л. Особи, які мали в своєму індивідуальному господарстві корову, здавали вдвічі менші обсяги молока (відповідно – 350 і 700 л.). Організації, які приймали молоко сплачували 0,70 коп. за літр, при його жирності 3,8%. При цьому обсяги поставок молока визначалися наявними виробничими потужностями із його переробки. Із цього приводу влада висловила однозначну: «Розмір потрібного молока в різних місцевостях провадиться маслозаводом та сироварнями» [17, арк. 130].

В 1941 р. за молоко, яке приймалося від селян Зіньківського району, що на Полтавщині, сплачували всього 0,15 коп. за літр. Лише на початку 1942 р. оплата була збільшена до 0,70 коп. [18]. Ціни на молоко в інших регіонах РКУ були майже таким ж.

Цілком очевидно, що різні дії і підходи окупаційної адміністрації до питань отримання цього виду продукції на пряму залежали як від конкретних потреб поставок молока, так і від виробничої спроможності його переробки.

За ходом поставок молока із громадських господарств, так і з індивідуальних господарств запроваджувався суворий контроль. Так, сільські старости та голови громадських господарств Кременчуцького району зобов'язувалися кожного четверга надсилати в сільськогосподарську комендатуру відомості про кількість зданого молока за тиждень. За невиконання цього розпорядження встановлювалося і покарання – штраф розміром 200 крб. [19, арк. 4].

Під особливо жорстким пресом натуральних поставок перебували індивідуальні господарства осіб, які чимось «завинили» перед окупаційною владою, зокрема, не виконували відданих вказівок та наказів. Так, у Кременчуцькому районі, що на Полтавщині у осіб, які не з'явилися на реєстрацію до Біржі праці відбиралися корови й передавалися в громадське господарство із вказівкою: «Молоко від цих корів потрібно здавати на маслозавод в розмірі 100% від надою». Одночасно із цим у

селян відбиралася присадибна земельна ділянка [20, арк. 6, 7].

Із метою забезпечення вчасних і у повному обсязі натуральних податків за ініціативою окупаційної влади вводилась кругова порука, коли за збір натуральних поставок відповідало населення усього населеного пункту. В офіційних роз'ясненнях із цього проводу було сказано, що цей підхід дозволить надати допомогу «слабким господарствам», а «сильне дещо обтяжити» [21, арк. 83]. Та насправді окупаційній владі потрібні були продукти харчування. Інші міркування їх не цікавили. На практиці це призводило до зростання одноосібної влади сільського старости, його самоуправства і службових зловживань.

Але навіть якщо селянин виконував натуральні поставки молока, він все одно не міг вільно продати його на ринку. Офіційно дозвіл на вільний продаж належного селянину молока й надавався, але лише «за його постійним місцем проживання» [22, арк. 83]. Так, на Херсонщині для цього відводилися спеціальні місця. Особи, які продавали будь-що, у не відведених місцях, оголошувалася спекулянтами та штрафувалися [23, арк. 24].

Окупаційна влада категорично й цілеспрямовано обмежувала будь-яку вільну торгівлю продуктами харчування. Для цього визначалися певні години, наприклад, з 5 по 10 годину ранку (Каланчацький район Херсонщини). Для продажу продуктів харчування на базарі, селянина зобов'язували отримати відповідну довідку про сплату натуральних податків у районного керівництва або керівника сільськогосподарської комендатури [24, арк. 64]. Лише після цього він мав право здійснювати вільний продаж за фіксованими цінами.

Аналогічні підходи застосовувалися і при організації збору курячих яєць. Так, у розпорядженні Золотонішської окружної сільськогосподарської комендатури від 18 листопада 1941 р., направленому сільським старостам та керівникам громадських господарств із цього приводу вказувалося: «Зобов'язую Вас забезпечити збір по 12 курячих яєць з кожного індивідуального двору та членів громадських господарств. З громадських господарств зібрати по 6 яєць від кожної курки. Яйця зібрати до 31 грудня 1941 р. Збір яєць розпочати негайно і доставити їх в м. Золотоношу в продуктивний магазин на Шевченківській вулиці». А от у сусідньому Згурівському районі німецьке військове командування наказало зібрати з кожного селянського двору по 30 яєць. В 1942 р. ця норма була збільшена до 40 яєць із кожної курки за квартал. Особи, які не виконали цього розпорядження підлягали штрафу розміром 30 крб. за кожне нездане куряче яйце [25, арк. 32]. А сільські старости отримували вказівки негайно виконати поставки яєць, адже, в будь-якому разі нездана кількість продукції переносилася на наступний бюджетний період, чого за інструкціями німецьких властей не могло бути [26, арк. 17].

У Полтаві, дійшло до того, що окупаційною владою було проведено перепис усіх власників

курей. На II квартал 1942 р. встановлювалася норма здачі яєць в кількості 5 шт. від кожної курки. Реєстрації підлягали й півні та квочки [27].

Встановлені норми здачі яєць – 40 штук за квартал, або 160 за рік перевищували кількість яєць, яку курка могла знести за рік. Середня продуктивність курки становила 150 яєць на рік. Тому селяни об'єктивно не могли виконати обсягів натуральних поставок яєць. У цьому випадку у них відбиралися кури [28, арк. 33].

У інших регіонах РКУ планові показники поставок курячих яєць мали дещо менший рівень. Так, у Покрово–Багачанському районі, що на Полтавщині за I квартал 1943 р. селяни мусили здати 10 яєць від кожної зареєстрованої курки. Норми чітко розподілялися за місяцями: січень – 2 шт., лютий і березень – по 4 шт. [29, арк. 1].

За здачу яєць встановлювалися фіксовані ціни. Так, на Вінниччині у вересні 1941 р. селяни одержували 2,30 крб. за один десяток зданих яєць, а у жовтні 1941 р. – 2,80 крб. Споживачам цієї продукції заготівельні організації продавали зібрані у населення яйця від 4,0 до 4,50 крб. [30, арк. 1].

Уся непродуктивна птиця, яка знаходилася в індивідуальному селянському господарстві підлягала обов'язковим поставкам через мережу заготівельних організацій. Ціни на цю продукцію також мали занижений рівень: кури – 3,50 крб., гуси – 2,8 крб., качки – 3,50 крб., індики – 3,15 крб. за один кілограм живої ваги [31, арк. 29].

Окупаційна влада поставила під свій неухильний контроль будь-яке продовольство, яке вироблялося в сільському господарстві, встановлюючи при цьому високі рівні його натуральних поставок. Так, сільські старости та голови громадських господарств Кременчуцького району були повідомлені що на дійний період 1943 р., який наступав із 25 березня, від кожної вівцематки необхідно здати по 25 л молока [32, арк. 3]. У рахунок натуральних поставок йшла й вовна овець. Селяни зобов'язувалися здавати 80% настриженої вовни [33, арк. 12].

На місцеве населення покладался обов'язок здавати увесь наявний у їх домоволодіннях та господарствах брухт металів: бронзу, олово, цинк, латунь тощо. Десятникам, двірникам та керівникам будинків наказувалося проявляти ініціативу і організувати його здачу безкоштовно, за гроші або за продукти харчування [34, арк. 16]. «Пам'ятайте, що кожен кілограм кольорового металу посилить німецьких вояків і допоможе швидше, остаточно знищити віковичних ворогів нашої нації, гнобителів червоних катів на чолі з душоубом Сталінін і його жидівським кагалом» [35], – у такому стилі зверталися німецькі пропагандисти до населення Полтави.

Найбільш обтяжливими для сільського населення України ставали обов'язкові м'ясопоставки. Так, на Вінниччині на останній квартал 1941 р. встановлювався 5% рівень м'ясопоставок від загальної кількості худоби в селі. Кожне індивідуальне господарство зобов'язувалося

здати по 19 кг м'яса. Часто, цілком здорова худоба здавалася в рахунок поставок м'яса, хоч в інструкціях, виданих владою із цього приводу, однозначно наголошувалася на заборі непродуктивних тварин.

Громадські господарства зобов'язувалися здати 10% усього поголів'я свиней. Кожна тварина повинна була мати не менше 120 кг живої ваги.

Для своєчасного отримання натуральної податку влада наказувала розробити конкретний графік здачі худоби на кожні 5 днів тижня. При цьому худоба не могла важити менш ніж 180 кг. [36, арк. 42, 43].

За встановленими правилами селяни зобов'язувалися здавати свиней. За кожні дві тварини, здані окупаційній владі, селянин міг отримати дозвіл на забій третьої. Незаконний забій свиней суворо карався. За кожну здану свиню на Полтавщині в 1943 р. селянин міг отримати натуральну премію: 1 кг цукру, 1 кг солі, 0,5 л горілки, 10 коробок сірників, що по суті було відкритим пограбуванням і без того обмежених ресурсів селянського господарства [37, арк. 82]. Такий же розмір матеріального стимулювання селян у січні 1943 р. було встановлено у Києві [38, арк. 1].

Відповідальність місцевого населення, визнаного винним у незаконному забої худоби, в окремих випадках, які утім на власний розсуд визначалися німецькими службовцями, передбачалася застосування такого виду покарання як смертна кара [39, арк. 78].

Для забезпечення повного контролю за наявними ресурсами окупаційною владою Полтавщини було ініційовано заборону забою худоби безпосередньо в господарствах селян. Так, відповідно до спільної постанови №4 від 20 листопада 1941 р., виданої Полтавською міською управою та Полтавською обласною земельною управою, забій худоби мав провадитися виключно на визначених забійних пунктах під наглядом ветеринарних лікарів. Таємний забій худоби, так само як і продаж одержаного м'яса суворо заборонявся. Шкіри забитих тварин підлягали обов'язковій здачі в заготівельні організації [40].

Окрім зерна, м'яса, картоплі, молока, яєць селяни зобов'язувалися до поставок сіна, ріпаку та багатьох інших сільськогосподарських культур. У багатьох випадках, німецькими наказами вказувалося здати усе зерно ріпаку. У господарствах залишався лише посівний матеріал, із врахуванням збільшення площ посівів [41, арк. 3]. Місцеве населення зобов'язувалося здавати навіть макові голівки [42, арк. 10].

На осіб, які займалися бджолярством покладался обов'язок здачі меду. У Полтаві встановлювалася норма здачі в розмірі 2 кг меду із кожного вулика. Усі бджолярі та кількість приналежних їм вуликів і бджолосімей були зареєстровані в органах місцевої влади [43].

За німецькими вказівками місцеве населення мало не лише здавати продукцію вирощену у власному господарстві окупаційній владі, а й неодмінно дбати про її охорону. При цьому,

оголошувалася колективна відповідальність за порушення німецьких приписів. «Чим тяжчі чи частіше будуть ушкодження, тим суворішим буде покарання», – зазначалося в німецьких документах. В особливо тяжких випадках до винного могла застосовуватися і смертна кара.

Заготівельні ціни на зібрану продукцію мали низький рівень. Так, у Полтаві у вересні 1942 р. одночасно із заборною базарної торгівлі людей зобов'язали здавати вирощену продукцію до спеціальних заготівельних пунктів. Якщо за 100 кг зданої картоплі селянин одержував 12 крб., то продажна ціна встановлювалася на рівні 50 крб., моркви – 11 і відповідно – 50 крб., столових буряків – 10 – і 45 крб. [44].

Одним із видів натуральних податків стали акції допомоги нужденним. Проводилися вони під виглядом добровільності. За повідомленнями преси Український комітет Червоного Хреста було створено на початку листопада 1941 р. Його фактичним керівником був вчений – лікар Ф. Богатирчук. Осередки УЧХ діяли в багатьох містах України. Головним напрямом роботи цієї організації стала допомога радянським військовополоненим та нужденним. Для цього організовувалися добровільні пожертви продуктами харчування, одягом та взуттям, коштами. «Членами товариства повинні стати усі українські громадські, державні й кооперативні установи, артілі, фабрики, заводи, громадянські й державні двори по селах, діти цілими класами й школами, окремі свідомі й щирі громадяни – українці», – такому стилі зверталися до місцевого населення керівники осередків УЧХ [45].

Зі шпальт місцевої преси до людей лунали жалісливі заклики допомоги військовополоненим одягом та взуттям, оскільки вони знаходилися в жахливому стані. Усі зібрані речі передавалися в комендатуру табору, яка й розподіляла його серед полонених [46]. Але скільки одягу, взуття та продуктів харчування таки потрапляли до таборів радянських військовополонених не міг проконтролювати ніхто.

В 1942 р. німецька окупаційна влада використала цей позитивний досвід задля того, щоб перекласти на місцеве населення завдання утримання непрацездатних членів суспільства, осіб, які були евакуйовані із районів бойових дій. Так, із травня 1942 р. в кожному районі Херсонщини, за дозволами гебітскомісаріатів почали діяти Українські комітети допомоги. «Завдання цього Комітету полягає в зборі пожертвувань серед населення та організації допомоги пораненим військовополоненим, потерпілим, знедоленим сиротам та іншим», – зазначалося в розпорядженні однієї із районних управ [47, арк. 112].

Місцева влада регулярно зверталася до населення із проханнями збору добровільної допомоги одягом та продуктами харчування, які мали направлятися для утримання інвалідів, військовополонених, сиріт, евакуйованих осіб. Зазвичай, цими питаннями займалися відділи суспільної опіки та піклування міських та

районних управ [48]. Так, весною 1943 р. сільські управи Покрово–Багачанського району, що на Полтавщині отримали вказівку районної влади щодо організації збору продуктів харчування, одягу та грошових коштів для потреб місцевого комітету допомоги. Інструкції районної влади свідчать про примусовий характер збору цього виду допомоги. До того ж, встановлювалися і конкретні суми коштів, які планувалося зібрати із сільського населення – по 50 крб., а участь у роботі комітету допомоги оголошувалася «чесною і святим обов'язком кожного громадянина» [49, арк. 184, 218].

Як бачимо, цей натуральний податок збирався під виглядом добровільної допомоги, і розглядався окупаційною владою як обов'язок кожного члена суспільства. Але жодного кроку щодо контролю за розподілом зібраної місцеvim населення допомоги окупаційною владою не було здійснено. Отже цю, за формальними ознаками, добровільну допомогу можна розглядати як один із видів натуральних податків.

Ще один вид податків стосувався зобов'язання громадських господарств надавати безкоштовно фураж та продукти харчування особам, які евакуювалися із зони прифронтових дій. Кількість виданих продуктів харчування та фуражу мало зараховуватися як натуральні поставки окупаційній владі [50, арк. 46].

Взимку 1941/1942 рр. серед населення окупованої України проводилася акція збору теплих речей для потреб німецької армії, яка у той час мала досить гостру потребу. Усі зібрані речі описувалися і направлялися під охороною місцевої поліції до гебітскомісаріату [51, арк. 71], а вже звідти, – за місцем призначення.

«Добровільний» принцип, який начебто покладався в основу здійснення цих заходів, спростовує документація органів місцевого управління. Так, у наказах, направлених взимку 1941 р. до виконання в сільські управи безпосередньо вказувалося: «вище вказані речі зібрати повністю та здати до 23.12.1941 р.» [52, арк. 5].

Отже, із метою безперервного забезпечення підрозділів Вермахту, поліційних формувань та Німеччини продуктами харчування і сировиною окупаційною адміністрацією РКУ було розроблено комплекс заходів, спрямованих на примусове їх вилучення із громадських, державних та індивідуальних селянських господарств. Для цього і були введені натуральні податки та збори. Номенклатура продуктів харчування та сировини мала широкий розмір. До неї потрапляли практично усі продукти харчування, які вироблялися в сільському господарстві. Окупаційна адміністрація не звертала жодної уваги на економічну спроможність господарства України виконати заплановані обсяги поставок, знищувала в зародку можливість елементарного відтворення ресурсів.

Список використаних джерел

1. Перехрест, О.Г., 2003. 'Системи оподаткування та обов'язкових поставок сільськогосподарської продукції як форми економічного пограбування селянства України за нацистської окупації (1941–1944 рр.)', *Український селянин: Збірник наукових праць*, Черкаси, Вип.7, 320 с.
2. Глушенко, Н., 2004. 'Податкова політика німецької влади на окупованій території Півдня України у 1941–1943 рр.', *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Історичні науки*, Миколаїв, Т.32, Вип.19, 234 с.
3. Гончаренко, О.М., 2011. 'Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 рр.): монографія', К.: *НПУ імені М. П. Драгоманова*, 600 с.
4. Гончаренко, О., 2011. 'Проблеми функціонування цивільної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: фінансово-правовий аспект (1941–1944 рр.)', *Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги)*. Матеріали міжнародної наукової конференції / Відповідальний редактор: Легасова Л. В., К., 543 с.
5. Орлик, В., Маренєць, Л. 2005. 'До питання фіскальної політики нацистів в окупованій Україні', *Архіви України*, №1–3, 345 с.
6. Потильчак, О., 1997. 'Економічний колабораціонізм в Україні в роки нацистської окупації (1941–1944): причини і прояви', К.: *УДПУ ім. М. П. Драгоманова*, 29 с.
7. Потильчак, О.В., 1999. 'Новий порядок в окупованій Україні (1941–1944)', *Пам'ять століть*, №1, с.97–104.
8. Потильчак, О.В., 1999. 'Експлуатація трудових ресурсів України гітлерівською Німеччиною у роки окупації': Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01, К., 205 с.
9. Потильчак, О., 2001. 'До питання про соціальну політику фашистської Німеччини щодо селянства України в роки окупації (1941–1944 рр.)', *Український селянин*, Вип.2, с.125–128.
10. Потильчак, О., 2002. 'Трудова експлуатація українського селянства у роки нацистської окупації (1941–1944 рр.)', *Український селянин. Збірник наукових праць*, Вип.5, с.141–143.
11. 'Державний архів Житомирської області', Ф.Р–1152, Оп.1, Спр.4.
12. 'Державний архів Миколаївської області', Ф.Р–1017, Оп.1, Спр.31.
13. 'Центральний державний архів вищих органів влади та управління України' (далі – ЦДАВОУ), Ф.4620, Оп.3, Спр.240.
14. *Голос Полтавщини*, 18 січня, 1942.
15. 'Державний архів Київської області' (далі – ДАКО), Ф.Р–2418, Оп.1, Спр.6.
16. *ДАКО*, Ф.Р–2362, Оп.1, Спр.1.
17. 'Державний архів Херсонської області' (далі – ДАХО), Ф.Р–1609, Оп.1, Спр.1.
18. *Життя Зінківщини*, 2 лютого, 1942.
19. 'Державний архів Полтавської області' (далі – ДАПО), Ф.Р–2575, Оп.1, Спр.23.
20. *ДАПО*, Ф.Р–2575, Оп.1, Спр.4.
21. *ЦДАВОУ*, Ф.4620, Оп.3, Спр.239.
22. *ЦДАВОУ*, Ф.4620, Оп.3, Спр.239.
23. *ДАХО*, Ф.Р–1609, Оп.1, Спр.1.
24. *ДАХО*, Ф.Р–1520, Оп.1, Спр.45.
25. *ЦДАВОУ*, Ф.4620, Оп.3, Спр.240.
26. *ДАПО*, Ф.Р–2561, Оп.1, Спр.40.
27. *Голос Полтавщини*, 18 червня, 1942.
28. *ЦДАВОУ*, Ф.4620, Оп.3, Спр.240.
29. *ДАПО*, Ф.Р–2795, Оп.1, Спр.10.
30. 'Державний архів Вінницької області' (далі – ДАВО), Ф.Р–1311, Оп.1, Спр.9.
31. *ДАХО*, Ф.Р–1824, Оп.1, Спр.8.
32. *ДАПО*, Ф.Р–2575, Оп.1, Спр.23.
33. *ДАПО*, Ф.Р–2575, Оп.1, Спр.25.
34. *ДАХО*, Ф.Р–1188, Оп.1, Спр.4.
35. *Голос Полтавщини*, 8 лютого, 1942.
36. *ДАВО*, Ф.Р–1311, Оп.1, Спр.8.
37. *ЦДАВОУ*, Ф.4620, Оп.3, Спр.239.
38. *ДАКО*, Ф.Р–2360, Оп.14, Спр.51.
39. *ДАХО*, Ф.Р–1609, Оп.1, Спр.1.
40. *Голос Полтавщини*, 20 листопада, 1941.

41. ДАХО, Ф.Р–1824, Оп.1, Спр.8.
42. ДАКО, Ф.Р–2539, Оп.1, Спр.28.
43. *Голос Полтавщини*, 1 серпня, 1942.
44. *Голос Полтавщини*, 8 вересня, 1942.
45. *Голос Полтавщини*, 15 січня, 1942.
46. *Голос Полтавщини*, 7 травня, 1942.
47. ДАХО, Ф.Р–1520, Оп.1, Спр.2.
48. *Голос Полтавщини*, 19 червня, 1942.
49. ДАПО, Ф.Р–2795, Оп.1, Спр.8.
50. ДАХО, Ф.Р–1520, Оп.1, Спр.32.
51. ДАВО, Ф.Р–1357, Оп.1, Спр.3.
52. ДАПО, Ф.Р–2644, Оп.1, Спр.1.

References

1. Perehrest, OG., 2003. 'Systemy opodatkuвання та obov'язkovykh postavok sil's'kogospodars'koi' produktsii' yak formy ekonomichnogo pograbuvannya seljanstva Ukraїny za nacysts'koi' okupatsii' (1941–1944 rr.) (Taxation and mandatory supply of agricultural products as a form of economic robbery of the Ukrainian peasantry for the Nazi occupation (1941–1944))', *Ukraїns'kyj seljanyn: Zbirnyk naukovykh prac'*, Cherkasy, Vyp.7, 320 s.
2. Glushenok, N., 2004. 'Podatkova polityka nimec'koi' vlady na okupovaniy terytorii' Pivdnja Ukraїny u 1941–1943 rr. (Tax policy of the German authorities in the occupied territory of the South of Ukraine in 1941–1943)', *Naukovi prac': Naukovo–metodychnyj zhurnal. Istorychni nauky*, Mykolai'v, T.32, Vyp.19, 234 s.
3. Goncharenko, OM., 2011. 'Funkcionuvannya okupatsijnoi' administratsii' Rajhskomisariatu «Ukraїna»: upravlins'ko–rozporjadchi ta organizacijno–pravovi aspekty (1941–1944 rr.): monografija (Functioning of the occupational administration of the Reichskommissariat «Ukraine»: administrative and administrative and organizational-legal aspects (1941–1944): monograph)', K.: *NPU imeni M. P. Dragomanova*, 600 s.
4. Goncharenko, O., 2011. 'Problemy funkcionuvannya cyvil'noi' administratsii' Rajhskomisariatu «Ukraїna»: finansovo–pravovyy aspekt (1941–1944 rr.) (Problems of functioning of the civil administration of the Reichskommissariat «Ukraine»: the financial and legal aspect (1941–1944))', *Ukraїna u Drugij svitovij vijni: dzhherela ta interpretatsii' (do 65–richchja Velykoi' Peremogy). Materialy mizhnarodnoi' naukovoї konferentsii' / Vidpovidal'nyj redaktor: Legasova L. V. K.*, 543 s.
5. Orlyk, V., Marenc'k, L. 2005. 'Do pytannya fiskal'noi' polityky nacystiv v okupovaniy Ukraїni (To the issue of fiscal policy of the Nazis in the occupied Ukraine)', *Arhivy Ukraїny*, №1–3, 345 s.
6. Potyl'chak, O., 1997. 'Ekonomichnyj kolaboracionizm v Ukraїni v roky nacysts'koi' okupatsii' (1941–1944): prychny i proyavy (Economic Collaboration in Ukraine during the Nazi Occupation (1941–1944): Causes and Manifestations)', K.: *UDPU im. M. P. Dragomanova*, 29 s.
7. Potyl'chak, OV., 1999. 'Novyj porjadok v okupovaniy Ukraїni (1941–1944) (New Order in Occupied Ukraine (1941–1944))', *Pam'jat' stolit'*, №1, s.97–104.
8. Potyl'chak, OV., 1999. 'Ekspluatatsija trudovykh resursiv Ukraїni gitlerivs'koju Nimechchynuju u roky okupatsii' (Exploitation of labor resources of Ukraine by Hitler's Germany during the years of occupation)': *Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01, K.*, 205 s.
9. Potyl'chak, O., 2001. 'Do pytannya pro social'nu polityku fashysts'koi' Nimechchyny shhodo seljanstva Ukraїny v roky okupatsii' (1941–1944 rr.) (On the social policy of fascist Germany regarding the peasantry of Ukraine during the years of occupation (1941–1944))', *Ukraїns'kyj seljanyn*, Vyp.2, s.125–128.
10. Potyl'chak, O., 2002. 'Trudova ekspluatatsija ukraїns'kogo seljanstva u roky nacysts'koi' okupatsii' (1941–1944 rr.) (Labor exploitation of the Ukrainian peasantry during the Nazi occupation (1941–1944))', *Ukraїns'kyj seljanyn. Zbirnyk naukovykh prac'*, Vyp.5, s.141–143.
11. 'Derzhavnyy arhiv Zhytomyrs'koi' oblasti (State Archive of Zhytomyr Region)', F.R–1152, Op.1, Spr.4.
12. 'Derzhavnyy arhiv Mykolai'vs'koi' oblasti (State Archives of Mykolaiv Region)', F.R–1017, Op.1, Spr.31.
13. 'Central'nyy derzhavnyy arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukraїny (Central State Archive of the Supreme Power and Administration of Ukraine)' (dali – CDAVOU), F.4620, Op.3, Spr.240.
14. *Golos Poltavshhyny*, 18 sichnja, 1942.
15. 'Derzhavnyy arhiv Kyi'vs'koi' oblasti (State Archives of Kyiv Region)' (dali – DAKO), F.R–2418, Op.1, Spr.6.
16. DAKO, F.R–2362, Op.1, Spr.1.
17. 'Derzhavnyy arhiv Hersons'koi' oblasti (State Archive of Kherson Region)' (dali – DAHO), F.R–1609, Op.1, Spr.1.
18. *Zhyttja Zin'kivshhyny*, 2 ljutogo, 1942.
19. 'Derzhavnyy arhiv Poltavs'koi' oblasti (State Archives of Poltava Region)' (dali – DAPO), F.R–2575, Op.1, Spr.23.
20. DAPO, F.R–2575, Op.1, Spr.4.
21. CDAVOU, F.4620, Op.3, Spr.239.
22. CDAVOU, F.4620, Op.3, Spr.239.
23. DAHO, F.R–1609, Op.1, Spr.1.
24. DAHO, F.R–1520, Op.1, Spr.45.
25. CDAVOU, F.4620, Op.3, Spr.240.
26. DAPO, F.R–2561, Op.1, Spr.40.
27. *Golos Poltavshhyny*, 18 chervnja, 1942.
28. CDAVOU, F.4620, Op.3, Spr.240.
29. DAPO, F.R–2795, Op.1, Spr.10.
30. 'Derzhavnyy arhiv Vinnyts'koi' oblasti (State Archives of Vinnytsia Region)' (dali – DAVO), F.R–1311, Op.1, Spr.9.
31. DAHO, F.R–1824, Op.1, Spr.8.
32. DAPO, F.R–2575, Op.1, Spr.23.
33. DAPO, F.R–2575, Op.1, Spr.25.
34. DAZHO, F.R–1188, Op.1, Spr.4.
35. *Golos Poltavshhyny*, 8 ljutogo, 1942.
36. DAVO, F.R–1311, Op.1, Spr.8.
37. CDAVOU, F.4620, Op.3, Spr.239.
38. DAKO, F.R–2360, Op.14, Spr.51.
39. DAHO, F.R–1609, Op.1, Spr.1.
40. *Golos Poltavshhyny*, 20 lystopada, 1941.
41. DAHO, F.R–1824, Op.1, Spr.8.
42. DAKO, F.R–2539, Op.1, Spr.28.
43. *Golos Poltavshhyny*, 1 serpnja, 1942.
44. *Golos Poltavshhyny*, 8 veresnja, 1942.
45. *Golos Poltavshhyny*, 15 sichnja, 1942.
46. *Golos Poltavshhyny*, 7 travnja, 1942.
47. DAHO, F.R–1520, Op.1, Spr.2.
48. *Golos Poltavshhyny*, 19 chervnja, 1942.
49. DAPO, F.R–2795, Op.1, Spr.8.
50. DAHO, F.R–1520, Op.1, Spr.32.
51. DAVO, F.R–1357, Op.1, Spr.3.
52. DAPO, F.R–2644, Op.1, Spr.1.

* * *